

Milan Mihaljević
Staroslavenski institut, Zagreb
mihalj@stin.hr

Dopune percepcijskih glagola u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku

U članku se opisuju vrste i struktura dopuna koje se pojavljuju uz percepcijske glagole u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku. Percepcijski glagoli dopuštaju kao dopune imeničke i prijedložne skupine te različite (su)rečenične strukture. Posebna je pozornost posvećena (su)rečeničnim dopunama: različitim vrstama finitnih (CP) dopuna (izjavne rečenice uvedene veznicima: *da, êko [jako], eda [jeda] kako, aće [ašće], ako* i sl.; upitne i odnosne rečenice itd.), sekundarnim predikacijama različite unutarnje strukture, infinitivnim dopunama (akuzativ s infinitivom i nominativ s infinitivom), dopunama u obliku *akuzativna imenska skupina + finitna rečenica* i njihovu unutarnjem ustroju i kategorijalnoj pripadnosti.

1. Uvod

Tema su ovoga članka vrste i struktura dopuna koje se pojavljuju uz percepcijske glagole u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. Istraživanjem je obuhvaćeno trinaest percepcijskih glagola u građi za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* koji se izrađuje u Staroslavenskom institutu u Zagrebu: *čuti, gledati, pozrêti, rasmotriti, slišati, smatrati, smotriti, uslišati, uzrêti, vidêti, vzrêti, vnušiti i zrêti*. Percepcijski glagoli dopuštaju kao dopune imenske i prijedložne skupine te različite (su)rečenične strukture. Posebna će pozornost biti posvećena upravo (su)rečeničnim dopunama: finitnim dopunama (CP), sekundarnim predikacijama različite kategorijalne pripadnosti i strukture, infinitivnim dopunama te dopunama u obliku *akuzativna imenska skupina + finitna rečenica* i njihovu unutarnjem ustroju i kategorijalnoj pripadnosti. Prije toga valja iznijeti još dvije uvodne napomene. Prva je da glagol *čuti*, kao i njegova izvedenica *učuti*, nema ništa sa slušanjem. Značenjem je istovjetan suvremenim hrvatskim glagolima *osjetiti/osjećati, čutjeti, (sa)znati, spoznati* i prevodi latinske glagole *sentire, scire, cognoscere*. Primjerice:

- (1) da ne čuet' šuica tvoê što tvorit' desnica tvoê – M Vat₄ 28b
(= Br VO 153c)

lat. *nesciat sinistra tua quod faciat dextera tua.* – Mt 6, 3

Auditivna se percepcija izriče glagolima *slišati* i *uslišati*. Druga je da glagoli *gledati*, *pozrêti*, *vnušiti* i *vzrêti* nemaju u korpusu rečeničnih dopuna. Kao dopune uz glagol *vnušiti* ('čuti, poslušati, uslišiti') pojavljuju se samo imenske skupine u akuzativu, a ostala tri glagola, osim njih, dopuštaju i dopune u obliku prijedložnih skupina. Uz *gledati* to su skupine uvedene prijedlozima *k_b*, *na*, *po*, *protiv* i *v_b*, a uz *pozrêti* i *vzrêti* prijedlozima *k_b*, *na* i *v_b*.

2. Finitne rečenične dopune

Najčešća su vrsta rečeničnih dopuna uz percepcijske glagole, prema očekivanju, finitne rečenice, koje mogu biti izjavne, upitne ili relativne. Izjavne su rečenice najčešće uvedene dopunjačem *jako* kojemu se kao paralele u latinskim izvornicima pojavljuju *quod*, *quia* i *quoniam*:

- (2) a. slišaste êko rečeno b(i)si drêvnim' ... – M Vat₄ 28a

lat. *Audistis quod dictum est antiquis ...* – Mt 5, 43

b. Vidite vidite êko azь esmь b(og)ь i nêstь b(og)a razvê menê – Ps Lob 96v

lat. *Videte videte, quia ego sum et non est deus praeter me.* – Dt 32, 39

c. I mi vidêhom' i svêdêtel'stvuem' êko o(tь)ць posla s(i)нь svoi sp(a)ritel' miru. – M Vat₄ 133a

lat. *Et nos vidimus et testificamur, quoniam pater misit filium suum salvatorem mundi.* – 1J 4, 14

Znatno se rjeđe u toj ulozi pojavljuju dopunjači *da* i *kako*:

- (3) a. zač' s'mo slišali da e êvil' sl(a)vu svoû – C Bč 36r

grč. ήκούσαμεν γάρ ότι έφανέρωσεν τήν θεότητα

b. Vidite da ê esam' sam' i nêst' ini b(og)ь razvê mene – C Par 132v

lat. *Videte quod ego sum solus, et non sit alius Deus praeter me.* – Dt 32, 39

c. Strašno est' vidêti i slišati da se bumò lûto zlo mučiti – C Pet 345r

grč. Φοβερὸν οὕτως ἀκούσα ἀγαπητοί, φοβερώτερον δὲ τὸ ιδέσθαι πᾶσαν τήν κτίσιν ἰσταμένην

d. slišu kako k nam gredet g(ospod) – C Grš 146v

e. ere slišali bihu k(a)ko b(la)ž(e)ni mikula veliko m(i)l(o)st(i)v' e(s)t na vodi i na kop'ni i tu na pučini. – C Oxf 10c

Riječ *kako*, koja se pojavljuje umjesto *jako* i kao dopunjač i kao upitni pri-log, zabilježena je samo u neliturgijskim zbornicima. Iz toga se može zaključiti da ona nije dio crkvenoslavenskoga, već samo hrvatskoga (čakavskoga) jezika. I dopunjač *da* pojavljuje se u liturgijskim tekstovima (misalima, brevijarima, psaltirima) samo uz glagole *smatrati* i *smotriti*.¹

1 Uz posljednji u svezi *da ne*, što odgovara latinskomu *ne* ili *ne forte*.

- (4) a. antiohъ ne smatraše da grêhъ radi obitaûcihъ v gradê v malê
g(ospod)ъ bil' bi razgnêval se – Br VO 430b
lat. *Antiochus, non considerabat quod propter peccata habitantium civi-
tatem, modicum Deus fuerat iratus.* – 2Mach 5, 17
b. ne smatraše bo tьk'mo da životъ skon'čauť nъ t(ь)kmo da zač'nutъ
– Br N₂ 447a
lat. *nec intuebatur tanquam vitam finirent, sed tanquam inchoarent.*
c. Smotrite da ne uničizite ni edinogo ot malihъ sihъ vêruûcihъ va me
– Br Lab 138b
lat. *Videte ne contemnatis unum de his pusillis, qui in me credunt.*
d. Smotriv že arhierêi da nê kako c(êsa)гъ pod'zrêl bi zloboû nêkoû iz
iûdêi prêmo eliodoru svr'senu – Br VO 426c
lat. *Considerans autem summus sacerdos, ne forte rex suspicaretur ma-
litiâ aliquam ex Judaeis circa Heliodorum consummatam* – 2Mach
3, 32

Uz ostale glagole njegova je pojava iznimno rijetka. U mojem su korpusu samo dvije potvrde uz glagol *vidêti*:

- (5) a. bezumno ubo č(lovê)k(o)m' vidêno b(i)si da za vse tvorc' žizni
umrъл' bi – Br VO 21c
lat. *Stultum quippe hominibus visum est ut pro hominibus creator vi-
tae moraretur.*
b. toboû vidêli bihomъ da o(t)ca znali bihomъ i s(i)na – Br Vat₆ 211a
lat. *Per te sciamus da patrem noscamus atque filium.*

Glagoli *smatrati* i *smotriti* nisu u navedenim primjerima glagoli fizičke, već mentalne percepcije. Drugim riječima, riječ je zapravo o glagolima mišljenja i spoznavanja. Ni u primjerima (5) nije riječ o fizičkoj, već također o mentalnoj percepciji. Prema tome, možemo zaključiti da se u hrvatskome crkvenoslaven-skome dopunjač *da* ne može pojaviti uz glagole fizičke, već samo mentalne percepcije, tj. samo uz glagole mišljenja i spoznaje. Njegovo pojavljivanje uz percepcijske glagole u neliturgijskim zbornicima mora se okarakterizirati kao svojstvo hrvatskoga (čakavskoga) jezika.

Upitne rečenice koje dopunjuju percepcijske glagole mogu biti jestno–niječna pitanja uvedena dopunjačem *li*, svezom *jeda kako* i pogodbenim vezni-cima *ašće* i *ako*:²

- (6) a. g(ospod)ъ s n(e)b(e)se priniče na s(i)ni č(lovêč)skie viditi esu li mu-
dri. – Reg Ben 14v
lat. *Dominus de caelo semper respicit super filios hominum, ut videat,
si est intelligens aut requirens deum.*
b. dokle uzrim' eda kako pomiluet' nasъ b(og)ъ i prizovet' nasъ kade i
pree bihomo. – C Žg 31r
lat. *Forsitan respiciet et miserebitur nobis Dominus Deus et revocabit
nos in locum, quo prius eramus.*

2 Odnos *ašće* i *ako* sličan je odnosu između *jako* i *kako*. *Ašće* pripada crkvenoslavenskomu, a *ako* hrvatskomu jeziku. Više o tome v. MIHALJEVIĆ 1990: 113–114.

c. da smotrla bimъ аће cvali bi vinogradi i аће prozebali bi mol'grani – Br N₂ 481d

lat. *et inspicerem si floruisset vinea, et germinassent mala punica.* – Ct 6, 10

d. i viite vsi lûdi аће estъ podobno goru moemu – Br VO 241d

lat. *Videte omnes populi, si est dolor similis sicut dolor meus.*

d. i vij' ako putъ nepr(a)vdi vъ mni e(stъ) – C Par 119r

lat. *Et vide, si via iniquitatis in me est* – Ps 138, 24

ili posebna (pronominalna) pitanja kojima su na početku upitne zamjenice, pridjevi ili prilozi:³

(7) a. smotri ubo vzlûblenoe čedo котораго чловѣка volû stvorilъ esi – Fg Jac 1a

grč. *Κατανόησον, τέκνον, ποίσου ἀνθρώπου τὸ θέλημα ἐποίησας*

b. i uzriši kimъ zakonomъ eû semrtъ i zapudi a životъ prizva – Br VO 224a

lat. *Et vides quemadmodum quos mores expulerat, vita revocaverit.*

c. pridosta i vidêsta kъdê živéaše – M Vat₄ 169b

lat. *Venerunt, et viderunt ubi maneret* – J 1, 39

d. da viû k(a)ko sudacъ sudit' – C Oxf 15b

grč. *ὅπως κἀγὼ θεάσομαι αὐτὰς πῶς κρίνονται.*

e. čto ubo v s(è)mъ čt(e)nii gl(agole)tъ da slišimъ – Br N₂ 334b

lat. *Quid vero in hac lectione dicat, audiamus.*

Dopune percepcijskih glagola mogu biti i relativne rečenice bez anteceden-
sa. Takve sam dopune u korpusu zabilježio uz glagole *slišati*, *smotriti* i *vidêti*:

(8) a. i slišati êže vi slišite – M Vat₄ 143c

lat. *et audire que vos auditis* – L 10, 24

b. Ondê bole smotrit se eže oni iskusiše – Br VO 239b

lat. *ibi melius intuemur, quod illi experti sunt.*

c. da êže tvorima sut' vidêli bi – M Vat₄ 17a (= Br VO 76bc)

lat. *ut et quae agenda sunt, videant.*

d. eda vidêste egože lûbit d(u)ša moê – Br N₂ 480c

lat. *Num quem diligit anima mea, vidistis?* – Ct 3, 3

Sintaktički su osobito zanimljivi primjeri iz proročkih knjiga (Zaharije, Ezekijela i Danijela) u brevijarima u kojima se uz glagol *vidêti* pojavljuje finitna rečenica ili imenska skupina uvedena svezom veznika *i* i predstavljачke (prezentatorske) čestice *se*:

(9) a. vidêh' nočiû i se mužъ sêdêše na konê rijê – Br VO 460c

lat. *Vidi per noctem, et ecce, vir ascendens super equum rufum.* – Zch 1, 8

b. i vzwêsъ oči moi i vidêhъ i se •g• (= 4) rozi – Br VO 461a

lat. *et levavi oculos meos, et vidi: et ecce, quatuor cornua.* – Zch 1, 18

3 Zanimljivo je upozoriti da se u korpusu uz glagol *zrêti* od finitnih rečeničnih dopuna pojavljuju samo posebna pitanja, a od nefinitnih sročne participske konstrukcije.

- c. i rêhъ vidêhъ i se svêčnikъ zlatъ v(ъ)sb – Br VO 461d
 lat. *Et dixi: Vidi, et ecce candelabrum aureum totum.* – Zch 4, 2
 d. i vidêhъ i se vêtarъ vzdvizaе se prihoždaše ot sêvera i oblakъ veli sviêe se – Br VO 431b
 lat. *Et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, et nubes magna et ignis involvens* – Ez 1, 3
 e. ti c(êsa)ru vidêše i se têlo edino i velie têlo to i obličie ego okruglo stoe prêd licemъ tvoimъ i zrakъ lica ego strašanъ – Br VO 438d
 lat. *Tu, rex, videbas, et ecce quasi statua una grandis, statua illa magna, et statura sublimis, stabat contra te, et intuitum eius erat terribilis.* – Dn 2, 31

Te su konstrukcije očigledno kalk grčkoga καὶ ἰδοὺ, odnosno latinskoga *et ecce*. One semantički dopunjuju glagol *vidêti*, tj. funkcioniraju kao njegova tema (ono što je viđeno / što se vidi). Otvoreno je međutim pitanje jesu li i sintaktički njegove dopune, tj. je li tu riječ o zavisnosloženim ili nezavisnosloženim rečenicama.

3. Sekundarne predikacije

Kao dopuna percepcijskim glagolima u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku razmjerno se često pojavljuju i različite sekundarne predikacije.⁴ Najčešće je to sveza imenske skupine i participnoga predikata koji je s njom sročan u rodu, broju i padežu. U aktivnim rečenicama riječ je o imenskoj skupini i participu u akuzativu:

- (10) a. ras'smotrihъ ničtože suče luče – Br Vat₅ 228b
 lat. *Et deprehendi nihil esse melius* – Eccl 3, 22
 b. slišahъ duhъ s(ve)ti g(lago)lûcъ kъ mnê – Fg Trans 1b
 grč. ἤκουσα τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου λέγοντός μοι
 c. êko slišaše e edin' kъždo svoim' êzikom' g(lago)lûcê – Br VO 255c
 (= M Vat₄ 126b)
 lat. *quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes.* – A 2, 6
 d. i uslišita gl(a)sъ <ve>lik' g(lago)lûcъ ima vzdêta sêmo – Br VO 272c
 lat. *Et audierunt vocem magnam de caelo, dicentem eis: Ascendite huc.* – Ap 11, 12
 e. Tada uzri êkov' osipa greduča – C Oxf 22b

4 Sekundarnom se predikacijom zove pojava kada u rečenici osim finitnoga glagolskoga predikata postoji još jedan predikatni konstituent koji može biti predican istomu konstituentu kao i glavni glagol, ali i kojemu drugomu konstituentu u istoj rečenici. Prema STRIGIN (2005) četiri su prototipna obilježja sekundarne predikacije: 1. osim određenoga (ličnoga) glagolskoga oblika u finitnoj rečenici mora postojati barem jedan konstituent koji se može pojaviti kao predikat kopulativne rečenice; 2. taj konstituent ima semantičku ulogu predikata nekoga konstituenta u rečenici, iako nema kopule koja posreduje u tom odnosu, a taj je predikat vremenski ili vidski neoznačen; 3. skupina koja se sastoji od takva predikata i konstituenta kojemu je on predican semantički se interpretira kao rečenica (propozicija); 4. semantički se rečenica koja sadrži sekundarnu predikaciju interpretira kao konjunkcija glavne rečenice i sekundarne predikacije.

lat. *O, num autem iam conspexisset Jacob filium suum Joseph.*
 f. [uz]rista vrana sêdeća na driveni kiti cêl' hlêb' držečъ vъ ustêh'⁵
 – Fg Paul 1a
 grč. ἀτενίσαντες εἶδον κόρακα καθήμενον ἐπὶ κλάδων ξύλων.
 g. sъ že vidêv' petra i ivn' hoteća vniti v cr(ь)k(ь)v'⁶ – Br VO 258d
 lat. *Is cum vidisset Petrum et Joannem incipientes introire in templum.* – A 3, 3
 h. da i skoteta vidêla biše g(ospod)ь roen' i ležečъ v ' êsleh'
 – Br VO 39c
 lat. *ut animalia viderent Dominum natum, iacentem in praesepio.*

a u pasivnim su rečenicama i imenica i particip u nominativu:

- (11) a. na aće mi grêš'ni suće s'motrêm' se – Br N₂ 388c
 lat. *Si ergo nos peccatores esse recognoscimus.*
 b. êkože bo prêžde kupina gorima vidêše se – Br VO 37c
 lat. *Sicut enim quondam rubus comburi videbatur.*

Na temelju činjenice da se sekundarne predikacije s kongruentnim participom pojavljuju, ne samo u liturgijskim nego razmjerno često i u neliturgijskim tekstovima,⁷ možemo zaključiti da ta konstrukcija nije bila svojstvena samo hrvatskome crkvenoslavenskome, nego i starohrvatskome (čakavskome) jeziku.

Iznimno su rijetki primjeri sekundarnih predikacija s nesročnim participom:⁸

- (12) a. i slišah glas govoreći mi sliši pravdni ivane – C Grš 10v
 grč. καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μου. ἄκουσον, δίκαιε Ἰωάννη
 b. i egda poide po puti uzre orla idući k sebe – C Tk 85v
 grč. ἐγὼ ἀγάπιος εἶδον ἀετὸν ἐρχόμενον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς με.
 c. k'to e vasъ slišalъ ili videlъ b(og)a govoreći s' ženu. – C Bč 36v
 grč. τίς ἐξ ὑμῶν δίδεν τὸν θεὸν ὁμιλησαντα γιναικὶ πόποτε
 d. i se vidê pitêûcago i v'rana sêdeći na vii drêva – Br N₂ 364b
 lat. *suspiciunt alitem corvum in ramo arboris consedissee.*

Činjenica da većina primjera potječe iz neliturgijskih zbornika, a jedini koji je iz liturgijskoga kodeksa potječe iz 2. novljanskoga brevijara iz 1495. koji pripada mladoj, južnoj redakciji koja je poznata po pomlađenom jeziku, pokazuje da to nije obilježje crkvenoslavenskoga jezika, već da je u tom jednom primjeru riječ o utjecaju razgovornoga hrvatskoga jezika na jezik liturgijskih knjiga.

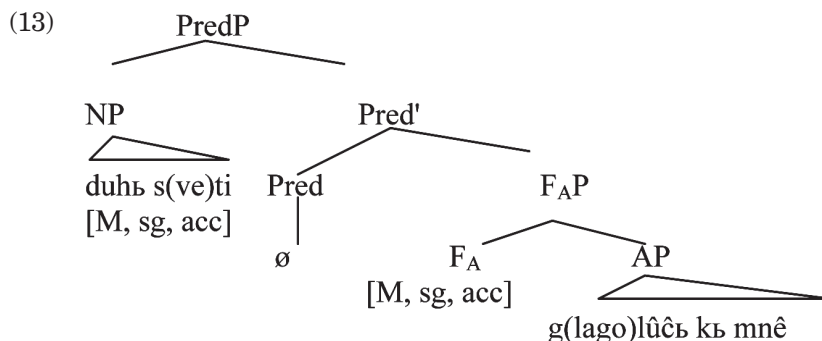
5 Zanimljiva je ovdje razlika među participskim oblicima *sêdeća* i *držečъ*. Prvi je oblik akuzativ jednak genitivu (za živo), a drugi se može tumačiti dvojako: kao akuzativni oblik za neživo ili kao nekongruentni particip čiji je oblik jednak mlademu obliku nominativa u koji je prodrlo –ć– iz kosih padeža.

6 Zanimljivo je u ovom primjeru upozoriti na koordiniranu imensku skupinu *petra i ivn'* u kojoj prva imenica ima akuzativ jednak genitivu, a druga akuzativ jednak nominativu, iako su obje imenice žive, te na složenu participsku konstrukciju u kojoj je dopuna participia infinitivna surečenica.

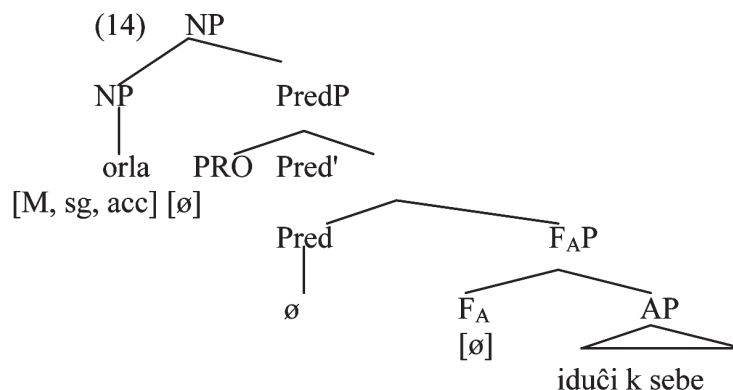
7 Znatno češće nego u suvremenome hrvatskom jeziku, gdje su iznimno rijetki. Usp. MIHALJEVIĆ 2009: 337.

8 U (12) su navedeni svi primjeri koje sam našao u korpusu.

Razlika između primjera (10) i (11) s jedne i primjera (12) s druge strane može se, kao i u suvremenome hrvatskome objasniti različitim strukturama. Prema MIHALJEVIĆ (2009: 338–339) za primjere (10) i (11) treba pretpostaviti strukturu kao u

u kojoj subjekt (NP) predikacije nije unutar AP, već je specifikator neleksičke projekcije PredP, a F_A je funkcionalna kategorija pridružena skupini AP. Za primjere (12) treba pak pretpostaviti strukturu

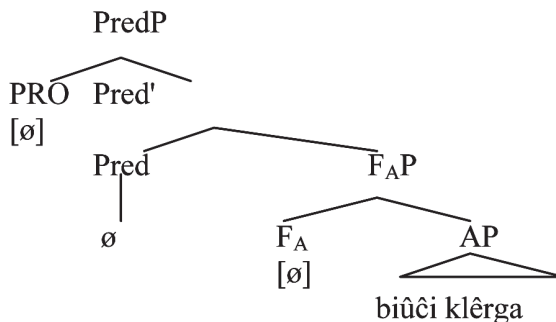
u kojoj F_A ne može biti sročno s NP (*orla*) jer se između njih pojavljuje prazna pronominalna kategorija PRO koja nema sročna obilježja. Stoga je jedina mogućnost za spas izračuna da se particip pojavi u nesročnome (priložnome) obliku.

U korpusu sam zabilježio i jedan primjer u kojemu je dopuna glagolu vidjeti nesročni oblik participa s implicitnim argumentom, tj. bez imenske skupine u akuzativu kao subjektom:

- (15) I oće ako gdo *vidit' biûći klêrga* i ne branit' ga klet' e kako i on'
ki biet ga. – C Pet 148r

Za njega treba pretpostaviti polaznu strukturu sličnu strukturi (13), ali s praznim pronominalnim subjektom PRO:

(16)

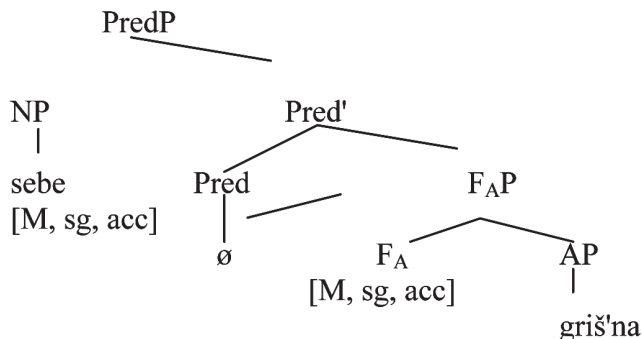
Ponovno, kao i u (14), kategorija PRO nema sročna obilježja, pa ih ne može imati ni funkcionalna kategorija F_A, a to znači da se particip i ovdje može pojaviti samo u nesročnome (priložnome) obliku.

Sekundarnu predikaciju, osim participske konstrukcije, može činiti i imenska skupina sa sročnim pridjevom:

- (17) a. tebe brate prie poz'nahъ živa me viditi – Br N₂ 363b
 b. ako sebe griš'na vidiši – C Par 149v
 lat. si te peccatore[m] consideras.

Njihova je polazna struktura jednaka onoj sročnih participa prikazanoj u (13)

(18)

Iako se predikacije (PredP) u navedenim primjerima interpretiraju kao propozicije (klauzalno), možemo reći da nije riječ o punim rečeničnim strukturama koje pripadaju kategoriji CP (dopunjačke projekcije). Pokazuju to činjenice da one ne mogu imati kao glavu (biti uvedene) nikakav dopunjač niti mogu biti upitne. Potvrđuje to i činjenica da nisu ni područje u kojemu moraju biti vezane anafore, tako da se povratna zamjenica *sebe* i povratno–posvojna *svoj*, iako su unutar participske konstrukcije (predikacije), mogu odnositi na subjekt glavne rečenice, kako pokazuju primjeri (10c) i (12b). Potkrjepljuje to i primjer (15) u kojemu prazni subjekt participa *biûći klêrga* ne može biti koreferentan sa subjektom glagola *vidit'* (*gdo*). Budući da je područje u kojemu anafore moraju biti vezane ujedno i područje u kojemu pronominalni izrazi moraju biti slobodni, očito je da je taj primjer podložan načelu B teorije vezanja,⁹ jer

9 Usp. MIHALJEVIĆ 1998: 217–227.

subjekt participa ne može biti vezan unutar glavne rečenice, što potvrđuje pretpostavku da je u takvim slučajevima glavna rečenica područje u kojemu anafore moraju biti vezane. Tako se pokazuje da je bilo opravdano pretpostaviti kao subjekt participa praznu pronominalnu kategoriju PRO, kako je učinjeno u (16). Kao pronominalna kategorija ona mora biti slobodna unutar rečenice koja sadrži glagol *vidit'*, a to znači da je njezina interpretacija arbitrarna, tj. može se odnositi bilo na koga drugoga, osim na subjekt glagola *vidit'*. Činjenica da participske predikacije ne sadrže pomoćni glagol ili koji drugi finitni glagolski oblik, već samo particip prezenta koji označuje istovremenost, pokazuje da (kao i u suvremenome hrvatskome) čin percepcije mora biti istovremen s percipiranim događajem koji se percipira u tijeku, a time istovremeno da takve predikacije ne mogu biti opisivane niti kao projekcije vremenskoga morfema, tj. kao ostvaraji kategorije TP, jer nemaju vlastitoga vremenskoga određenja, nego ga dobivaju od glavnoga glagola. Prema tome, razložno je pretpostaviti da su one, kao i u suvremenome hrvatskom jeziku, projekcije vidске kategorije Asp, tj. da pripadaju kategoriji AspP.¹⁰

4. Infinitivne dopune

Razmjerno se rijetko uz percepcijske glagole pojavljuju i infinitivne dopune.¹¹ Kao i u suvremenome hrvatskom jeziku, njihovu pojavu treba pripisati stranomu utjecaju, u ovom slučaju grčkome i latinskomu. U aktivnim rečenicama to su uvijek akuzativi s infinitivom:

- (19) a. da ū za ni hodataistvovati čuli bihomъ – Br N₂ 357c
 lat. *ut in ipsam pro nobis intercedere sentiamus.*
 b. aće grêšan' se biti smotriši – Br Lab 12a
 lat. *Si peccatorem te esse consideras.*
 c. smotriv že rabъ h(ръsto)въ ot mala na više ras'ti sebe – Br Vat₆ 187c
 lat. *Cernens autem famulus Christi, paulatim accrescere.*
 d. uzriši vsêhъ съ мноû vshititi se i izb(a)viti – Br N₂ 460a
 lat. *coner mecum omnes eripere vel liberare.*
 e. ili da utêšiti se ne hoćet' ot onêh' kih' viždaše biti prêmoženih'
 – Br VO 57a
 lat. *sive quod consolari se nollet de his quos sciret esse victuros.*

U pasivnim rečenicama (i tzv. se–pasivima) umjesto akuzativa s infinitivom pojavljuje se nominativ s infinitivom:

- (20) a. pečû vidêl' se bi tvoriti osipъ – Br VO 37b
 lat. *curam videretur gerere Joseph.*
 b. pra b(i)si meĵû uč(e)n(i)ci iže ih' vidêl' se bi veći biti. – M Nov 209d
 var. ki ot nih' vidêl' se bi vekši biti – C Par 255r

10 Usp. MIHALJEVIĆ 2009: 340.

11 Zanimljivo je da u korpusu nisam našao nijedan primjer infinitivne dopune uz glagole auditivne percepcije *slišati* i *uslišati*, dok samo uz glagol *vidêti* ima dvadesetak primjera. Vjerojatno je uzrok toj praznini u korpusu činjenica da se u latinskome prijevodu Biblije uz glagol *audire* u pravilu pojavljuju oblici participa prezenta, a ne infinitivi.

lat. *Facta est et contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse maior.* – L 22, 24

c. velikъ i divanъ sud' vidit se biti eterimъ – Br N₂ 463b

U hrvatskome crkvenoslavenskome, kao i u suvremenome hrvatskom i latinskom jeziku, subjekt finitne rečenice može biti izostavljen. Iako su takvi primjeri rijetki, to je moguće i u slučaju kada je subjekt finitnoga (glavnoga) glagola postao pasivizacijom subjekta infinitivne strukture:¹²

(21) viděni biše v' očiû bezumnihъ umrěti – M Vat₄ 204d (= M Vat₄ 187b, 189a; Br VO 369d/370a; Br N₂ 335b)

lat. Visi sunt oculis insipientium mori – Sap, 3, 2

U korpusu uz percepcijske glagole nema dopuna u obliku infinitiva s implicitnim subjektnim argumentom, kakvi su mogući i u suvremenome hrvatskome i u slovenskome jeziku:

(22) a. Niti može srcu odoljeti, da ne sluša pjevati ulicom svako veće žalostivu pjesmu.¹³

b. Mićel je doduše slušao kod kuće govoriti o "Amerikancu" posprdno i s visine jedne tradicionalne advokature, ...¹⁴

(23) a. Slišiš po gaju prepevati tam?¹⁵

b. Pri Geronu si čul o njem govoriti.¹⁶

Činjenice da subjekt infinitiva može biti pasiviziran u glavnoj rečenici; da, ako je anafora, može biti vezan u glavnoj rečenici i biti koreferentan sa subjektom glavnoga glagola te da može biti relativiziran u glavnoj rečenici pokazuju da se, ako ne u polaznoj strukturi, a ono barem na posrednim prikazima morao nalaziti na položaju objekta glavnoga glagola. Dva su moguća opisa strukture tih primjera. Jedan je da pretpostavimo kako je riječ o tzv. nadzornim strukturama u kojima je prazni pronominalni subjekt infinitiva PRO nadziran od izravnoga objekta glavnoga glagola:

(24) ... [_{VP} viždaše [_{NP} kih' [_{InfP} PRO biti prěmoženih']]

Drugi je mogući opis da pretpostavimo kako je u polaznoj strukturi subjekt infinitiva pomaknut najprije na položaj izravnoga objekta glavnoga glagola, gdje dobiva akuzativ kao padež, a ako je struktura pasivna, tada se mora pomaknuti na položaj subjekta glavnoga glagola kako bi dobio nominativ kao padež. Ako je riječ o upitnoj ili relativnoj zamjenici, onda s položaja izravnoga objekta (ili

12 Drugim riječima, i u primjeru (21) riječ je o nominativu s infinitivom, jedino je tu nominativ (subjekt glavnoga glagola) skriven (= pro). Kao i u primjerima (20), nominativ je postao pasivizacijom subjekta infinitivne strukture. Pretpostavlja se dakle da je polazna struktura primjera (20) i (21) ista kao ona kod primjera (19). (Vidi primjer (25).) Jedino, zbog pasivnoga oblika glavnoga glagola, subjekt infinitiva nije mogao dobiti/provjeriti akuzativ kao padež, pa je umjesto na položaj izravnoga objekta – kao u (19) – morao biti premješten na položaj subjekta glavnoga glagola, gdje kao padež može dobiti/provjeriti samo nominativ.

13 Iz 5. pjevanja spjeva *Bijedna Mara* Luke Botića.

14 Iz djela Ranka Marinkovića *Proze* (1948), str. 246.

15 Iz narodne pjesme *Sneg za to leto slovo je že vzel*.

16 Iz drame *Tugomer: Historična tragedija iz dobe bojev polabskih Slovenov s Franki* Josipa Jurčića.

subjekta u pasivu) mora biti pomaknut na položaj specifikatora projekcije CP u glavnoj rečenici. To znači da kao polaznu strukturu, umjesto (24) imamo

(25) ... [_{VP} viždaše [_{InfP} kih' biti prêmoženih']]

Primjenom operacije pomicanja tada dobivamo završnu strukturu

(26) ... [_{CP} kih'_i [_{C'} pro_j [_{VP} viždaše t_i [_{InfP} t_i biti prêmoženih']]]]

U prilog drugomu rješenju govori sročnost između odnosne zamjenice *kih'* i participija *prêmoženih'*. S prvim je opisom teško objasniti zašto je taj particip sročan s odnosnom zamjenicom. U (24) između njih posreduje prazna pronominalna kategorija PRO, pa bi particip morao biti sročan s njome. Budući da ona nema obilježja sročnosti, a nije niti transparentna za njih, kako smo vidjeli u primjeru (14), particip bi se u (24) mogao pojaviti samo u nesročnome obliku. Opis sročnosti u strukturama (25) i (26) trivijalan je, jer je poznato da su tragovi A'-pomicanja transparentni za obilježja sročnosti. Ako je takav opis točan, to znači da infinitivne dopune uz percepcijske glagole u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku nisu potpune rečenice, tj. ne pripadaju kategoriji CP. Činjenica da u korpusu nema primjera u kojima infinitivne dopune mogu biti zanižane pokazuje da one najvjerojatnije nemaju ni projekciju NegP, a to znači da ne pripadaju ni kategoriji TP i da nemaju vlastitu vremensku projekciju. Potvrđuje to i činjenica da je događaj ili stanje koje je njima izraženo uvijek istovremeno činu percepcije. Stoga se čini najrazložnije pretpostaviti da su one, kao i u suvremenome hrvatskom jeziku,¹⁷ projekcije vidske kategorije Asp, tj. da pripadaju kategoriji AspP.

5. Imenska skupina u akuzativu + finitna rečenica

Kao dopuna percepcijskim glagolima u hrvatskom se crkvenoslavenskom, iako ne tako često kao u suvremenim južnoslavenskim jezicima, pojavljuje imenska skupina u akuzativu iza koje slijedi finitna rečenica. Riječ može biti o odnosnoj rečenici koja je uvedena odnosnom zamjenicom *iže*. Za takve se rečenice može pretpostaviti ista struktura kao u suvremenome hrvatskom jeziku.¹⁸ Kao zanimljivost među takvim primjerima ističemo rečenicu:

(27) što esi slišal' eže g(lago)lal' est' g(ospod)ь k tebe – Br VO 314d

lat. *Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te?* – 1Rg 3, 17

u kojoj je upitna zamjenica *što*, koja je objekt glagola *slišati*, pomaknuta na početak rečenice (na položaj specifikatora projekcije CP), a odnosna rečenica koja je modificira ostala je (ili je ekstraponirana) na kraju rečenice. Kao i u suvremenim južnoslavenskim jezicima, osobito su zanimljivi primjeri u kojima prazni subjekt rečenice mora biti koreferentan s imenskom skupinom u akuzativu iza koje rečenica slijedi. Takve rečenice u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku mogu biti uvedene riječima *êko* i *kako*:

17 Usp. MIHALJEVIĆ 2009: 322–336.

18 Usp. primjere (40) u MIHALJEVIĆ 2009: 341.

- (28) a. i paki v malê uzrite me êko idu k̄ o(t)cu – Br VO 274c
 lat. *iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrum.*
 b. smotrête cvêt'c' selnih' kako rastut' ne truždaût se ni predut'
 – M Vat₄ 145c
 lat. *Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant neque nent.*
 – Mt 6, 8

Kao i u suvremenome hrvatskom jeziku, te rečenice imaju nekoliko zanimljivih osobina: 1. subjekt rečenice mora biti koreferentan s imenskom skupinom u akuzativu, 2. uvijek su u prezentu, bez obzira na vrijeme u kojemu je percepcijski glagol, 3. njihova se radnja interpretira kao istovremena radnji glavne rečenice, 4. subjekt im je uvijek skriven i 5. akuzativna imenska skupina koja im prethodi ponaša se kao izravni objekt percepcijskoga glagola, što pokazuje i njezin padež. Mislim da se struktura takvih dopuna mora opisivati jednako kao i u suvremenome hrvatskom jeziku, tj. da je i tu riječ o atributnim rečenicama koje modificiraju imensku skupinu koja je objekt percepcijskoga glagola, a koje sadrže prazni subjekt u obliku maloga *pro* koji mora biti nazdžiran:

- (29) ... [_{VP} uzrite [_{NP} me [_{CP} êko [_{TP} *pro* idu k̄ o(t)cu]]]].¹⁹

Kao i u suvremenome hrvatskom jeziku, takve rečenice izriču kategoričku predikaciju u kojoj je jedan sudionik (aktant) događaja posebno istaknut, a događaj koji je izražen finitnom rečenicom predicira se tomu sudioniku. To je razlog da uz dopune u obliku finitnih rečenica postoji i ova druga vrsta dopuna koja se sastoji od imenske skupine i dodane joj rečenice.

Popis izvora

- Br Lab – Ljubljanski brevijar, kraj. 14. st., Ljubljana, NUK, *Ms 161*.
 Br N₂ – Drugi novljanski brevijar, 1495., Novi Vinodolski, župni ured.
 Br Vat₅ – Vatikanski brevijar Illirico 5, sredina 14. st., BAV, *Borg. illir. 5*.
 Br Vat₆ – Vatikanski brevijar Illirico 6, treća četvrt 14. st., BAV, *Borg. illir. 6*.
 Br VO – Brevijar Vida Omišljanina, 1396., Beč, ÖNB, *Cod. slav. 3*.
 C Bč – Zbornik Berčićeve zbirke br. 5, 15. st., Sanktpeterburg, GPB, *Bč5*.
 C Grš – Grškovićev zbornik, 16. st., Zagreb, HAZU, *VII 32*.
 C Oxf – Oxfordski zbornik, 15. st., Oxford, Bodleian Library, *Ms. Canon Lit. 414*.
 C Par – Pariški zbornik, 1375., Pariz, Bibliothèque Nationale, *Slave 73*.
 C Pet – Petrisov zbornik, 1468., Zagreb, NSK, *R 4001*.
 C Tk – Tkonski zbornik, poč. 16. st., Zagreb, HAZU, *IVa 120*.
 C Žg – Žgombićev zbornik, 16. st., Zagreb, HAZU, *VII 30*.
 Fg Jac – Odlomci mučenja sv. Jakova Perzijanca, poč. 14. st., Zagreb, HAZU, *Fragm. glag. 89 i 90j*.
 Fg Paul – Odlomak zbornika, 15. st., Zagreb, HAZU, *Fragm. glag. 32b-c*.
 Fg Trans – Odlomci Uspenja Bogorodice, poč. 14. st., Zagreb, HAZU, *Fragm. glag. 90d-e-f*.
 M Nov – Misal kneza Novaka, 1368., Beč, ÖNB, *Cod. slav. 8*.

19 Više o tom opisu vidi MIHALJEVIĆ 2009: 340–348.

- M Vat₄ – Vatikanski misal Illirico 4, 14. st., BAV, *Borg. illir.* 4.
Ps Lob – Lobkovicov psaltir, 1359., Prag, SK, *XXIII g* 67.
Reg Ben – Regula sv. Benedikta, kraj. 14. st., Zagreb, HAZU, *Ia* 74.

Literatura

- AKMAJIAN, A. 1977. The Complement Structure of Perception Verbs in an Autonomous Syntax Framework. P. W. Culicover; T. Wasow; A. Akmajian (eds.). *Formal Syntax*. New York: Academic Press, pp. 427–460.
- BAKER, M. C. 2008. *The Syntax of Agreement and Concord*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BASILICO, D. 2003. The Topic of Small Clauses. *Linguistic Inquiry* 34: 1–35.
- BAUSEWEIN, K. 1991. Acl-Konstruktionen und Valenz. E. Klein, F. P. Duteil & K. H. Wagner (eds.). *Betriebslinguistik und Linguistikbetrieb*. Akten des 24. Linguistischen Kolloquiums, Universität Bremen, 4.–6. September 1989. Tübingen: Niemeyer, 245–251.
- FELSER, C. 1998. Perception and control: a Minimalist analysis of English direct perception complements. *Journal of Linguistics* 34: 351–385.
- FERRARESI, G.; M. GOLDBACH. 2003. Some Reflections on Inertia: Infinitival complements in Latin. *Zeitschrift für interkulturellen Fremdsprachenunterricht* [Online] 8(2/3): 240–251.
- GREBENYOVA, L. 2004. Agreement in Russian Secondary Predicates. Paper presented at the 40th Meeting of the Chicago Linguistics Society (CLS 40), Chicago, Ill.
- HORNSTEIN, N. 1999. Movement and Control. *Linguistic Inquiry* 30: 69–96.
- IRIMIA, M.-A. 2005. Types of Secondary Predication. *Toronto Working Papers in Linguistics* 25: 20–29.
- KRÄPOVA, I. 2001. Subjunctives in Bulgarian and Modern Greek. M.-L. Rivero & A. Ralli (eds.). *Comparative Syntax of Balkan Languages*. Oxford: Oxford University Press, 105–126.
- LANDAU, I. 2004. The Scale of Finiteness and the Calculus of Control. *Natural Language & Linguistic Theory* 22: 811–877.
- MANNINEN, S. 2002. A Minimalist Analysis of Stage Level and Individual Level Predicates. <http://luur.lub.lu.se/luur?func=downloadFile&fileOID=623558>
- MIHALJEVIĆ, M. 1990. Veznici ašće i ako u hrvatskoglagoljskim tekstovima. *Suvremena lingvistika* 29–30: 99–117.
- MIHALJEVIĆ, M. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. Zagreb: HFD.
- MIHALJEVIĆ, M. 2009. The Structure of Complements of Verbs of Perception in Croatian. S. Franks; V. Chidambaram; B. Joseph (eds.). *A Linguist's Linguist: Studies in South Slavic Linguistics in Honor of E. Wayles Browne*. Bloomington, IN: Slavica Publishers, 317–353.
- PARK, I. 2004. A Study on ECM Infinitive Structure. *Studies in Generative Grammar* 14/4: 497–517.
- PIRES, A. 2001. Clausal and TP-Defective Gerunds: Control without Tense. In *Proceedings of NELS 31*, 386–406. GLSA, University of Massachusetts, Amherst.
- PIRES, A. 2007. The Derivation of Clausal Gerunds. *Syntax: A Journal of Theoretical, Experimental and Interdisciplinary Research* 10/2: 165–203.
- SAFIR, K. 1993. Perception, Selection, and Structural Economy. *Natural Language Semantics* 2: 47–70.
- STRIGIN, A. 2005. Secondary Predication and Instrumental Case in Russian. Boeder, W.; G. Hentschel; Ch. Schroeder (eds.). *Proceedings of the International Symposium "Descriptive and theoretical problems of secondary predicates, with emphasis on Middle and Eastern European Languages"*. University of Oldenburg, 7–10.12.2005. citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.115.7676.pdf.
- USONIENE, A. 1999. Perception Verbs Revisited. *Working Papers* 47. Lund University, Dept. of Linguistics, 211–225.

- USONIENE, A. 2001. On Direct/Indirect Perception with Verbs of Seeing and Seeming in English and Lithuanian. *Working Papers 48*. Lund University, Dept. of Linguistics, 163–182.
- VERKMANN, V. 2007. Verbs of Perception in Bulgarian. Paper presented at the FDSL VII, University of Leipzig, 30 November – 2 December, 2007.
- VIBERG, Å. 1983. The Verbs of Perception: A Typological Study. *Linguistics 21/1*: 123–162.

Complements of Verbs of Perception in Croatian Church Slavonic

Verbs of perception may in Croatian Church Slavonic have nominal and prepositional phrases, as well as different clausal structures, as complements. In this paper the author describes types and structure of clausal complements. Finite complements may be either declarative, interrogative or relative clauses. Declarative clauses are most often introduced by the complementizer *êko* [*jako*], and less frequently by complementizers *da* and *kako*. The complementizer *kako* does not belong to Church Slavonic, but only to Croatian, while the complementizer *da* in Croatian Church Slavonic occurs only with verbs of mental perception. Interrogative complements may be either yes–no questions, introduced by the complementizer *li*, by the group *eda* [*jeda*] *kako*, as well as by the hypothetical complementizers *aće* [*ašće*] and *ako*, or pronominal questions. The verbs *slīšati*, *smotriti* and *vidēti* may also have relative clauses without an antecedent as complements.

Different kinds of secondary predications can also occur as complements of perception verbs in Croatian Church Slavonic. Most often, they consists of an NP and a participle which agrees with it in gender, number and case. Extremely rare examples of secondary predications consisting of an NP and a non–agreeing form of the participle can be attributed to the influence of vernacular Croatian. Secondary predications may also consist of an NP and an agreeing adjective. It is shown that secondary predications are not full sentences, belonging to the categories CP or TP. It is most likely that they are projections of the category AspP.

Rarely, under Greek and Latin influence, perception verbs in Croatian Church Slavonic may take infinitival clauses as complements. In active sentences these are always accusatives with infinitives, and in passive sentences nominatives with infinitives. There are no infinitival complements with an implicit external argument, which are possible in modern Croatian and Slovenian. Infinitival complements are also not full sentences, but most probably, like participial constructions, projections of the category AspP.

As in modern South Slavic languages, an accusative noun phrase followed by a finite clause may also occur as a complement of verbs of perception. Part of these examples are NPs followed by relative clauses introduced by the relative pronoun *iže*. However, especially interesting are the cases in which the clause which follows the accusative NP is not introduced by *iže*, but by the complementizer *êko*. These complements have several interesting characteristics: 1. the subject of the *êko*–clause must be coreferential with the preceding accusative NP, 2. the *êko*–clause is always in the present tense, 3. the event described in the *êko*–clause must be contemporaneous with the event described in the main clause, 4. the subject of the *êko*–clause is empty and 5. the accusative NP behaves as a direct object of the perception verb. Such complements express categorical predication in which one participant is singled out of the perceived event, and the event, which is expressed by a finite clause, is predicated of that participant.

Ključne riječi: percepcijski glagoli, dopune glagola, hrvatski crkvenoslavenski jezik

Key words: verbs of perception, verb complements, Croatian Church Slavonic language